

Розділ IV. ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО ТА СПЕЦІАЛЬНІ ІСТОРИЧНІ ДИСЦИПЛІНИ

Березін С. Є.

УДК 94(477):929Афанасьєв»1848/1925»

МАТЕРІАЛИ ДО БІОГРАФІЇ Г. О. АФАНАСЬЄВА ЯК ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ ПРО «КАДРОВУ ПОЛІТИКУ» НА КАФЕДРІ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ НОВОРОСІЙСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

На документальному підґрунті підтверджуються маловідомі факти біографії випускника історико-філологічного факультету, згодом – приват-доцента Новоросійського університету, управляючого Київською конторою Державного банку, державного контролера та міністра закордонних справ Української Держави, професора Белградського університету, Георгія Омеляновича Афанасьєва (1848-1925).

***Ключові слова:** Г. О. Афанасьєв, Новоросійський університет, історія науки та освіти, Одеса*

Відзначення ювілею Української Революції об'єктивно потребує всебічного вивчення процесу державотворення, однією з найважливіших складових якого, безперечно, є формування системи дипломатичної служби. В цьому сенсі актуальним завданням є пошук інформації до біографій дипломатів, – адже, постаті багатьох з них все ще потребують належного висвітлення. Серед таких імен своє місце посідає Георгій Омелянович Афанасьєв (1848-1925) – вчений і педагог, публіцист і фінансист, благодійник і громадський діяч, який обіймав посади державного контролера (з травня 1918) і міністра закордонних справ (14.11-14.12.1918) Української Держави*.

* Виявлені протягом 1996-2016 років в архівних установах України та Російської Федерації унікальні документи стали джерельним підґрунтям для доповіді автора «Історик и публицист, банкир и дипломат: новые материалы к биографии Г. Е. Афанасьева» на I Міжнародній науковій конференції «Ди-

Біографія Г. О. Афанасьєва відображена на сторінках публікацій М. Карєєва [6] і О. Маркевича [7], передмови видання «шанувальників і друзів» [12], статей Л. Маркитан [8], О. Новікової [9], Т. Гончарука і І. Дружкової [2], В. Савченка [11], М. Варварцева [1], Ю. Капаруліна [5]. Першоджерелом інформації про життя та діяльність є його особовий фонд (ф. 64) і документи з «інвентарних відділів» (ф. I, ф. III), що знаходяться в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Велика кількість документів за темою зберігається в Державному архіві Одеської області – у фондах «Канцелярія попечителя Одеського учбового округу» (ф. 42), «Новоросійський університет» (ф. 45), «Маріїнська гімназія» (ф. 47), в особових фондах О. І. Маркевича (ф. 150), І. А. Лінниченка (ф. 153), М. Г. Попруженка (ф. 159). Важливі свідоцтва про «другий одеський період» біографії Г. О. Афанасьєва знаходяться в особовому фонді В. Г. Короленка, що зберігається у Відділі рукописів Російської державної бібліотеки, м. Москва (ф. 135).

пломатичні архіви як історичне джерело» (Державний архів Одеської області, 8-10.09.2016), для тексту статті «Нові архівні матеріали до “одеських періодів” біографії міністра закордонних справ Української Держави Г. О. Афанасьєва», поданої до редколегії збірки матеріалів цієї конференції (ред. С. В. Віднянський, І. Б. Матяш, Л. Г. Білоусова) та публікації «Чому не професура в Одесі? (Архівні документи до біографії міністра Г. О. Афанасьєва)» на сторінках журналу «Зовнішні Справи – UA Foreign Affairs» (2017, № 7, с. 46-48). За форматом видання, текст статті було подано без джерелознавчого огляду та із скороченням бібліографічного переліку і посилань на архівні фонди, що унеможливило визначення вихідних даних окремих документів й таким чином, призводить до значної втрати інформаційного потенціалу публікації. До того ж, дискусія, яка відбулася на круглому столі до іншої ювілейної дати – 200 річчя вищої школи в Одесі «Рішельєвський ліцей: історія та сучасність» (Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, 17.05.2017) у своєму підсумку показала, що багато сторінок історії нашої Alma Mater ще потребують ретельного та всебічного дослідження. Насамперед, це стосується розгляду питань про передумови і наслідки, та навіть – про сам перебіг подій, які відбувалися під час призначення (або навпаки) на викладацькі посади у їхньому, не завжди з’ясованому навіть на сьогодні, зв’язку з «кафедральною політикою» та суто суб’єктивними факторами життя академічної корпорації за часів Новоросійського університету. Однією з таких маловідомих «історій», на наш погляд, є «неотримання» Г. О. Афанасьєвим професури в Одесі, тому ми вважаємо за доцільне надати повний текст вищезазначеної статті до републікації на сторінках «Записок історичного факультету».

Джерельна база дозволяє уточнити та доповнити наведені в історіографії свідoctва, насамперед, про життя та творчість видатного представника вітчизняної інтелігенції за часів його перебування в Одесі. Архівні матеріали надають інформацію про діяльність вченого на кафедрі всесвітньої історії, про причини і перебіг подій, пов'язаних з його службовою кар'єрою у якості приват-доцента Новоросійського університету.

Як добре відомо з літератури, та що підтверджують архівні джерела, Георгій Афанасьєв народився в Уфі (28.02.1848) у сім'ї вихідця з Малоросії, полковника Омеляна Єгоровича, та його дружини – дочки генерал-лейтенанта Гладішева. По смерті батька, юнак переїхав до Одеси (1865), де навчався на історико-філологічному факультеті Новоросійського університету, який закінчив з дипломом кандидата (дисертація «Об административной деятельности Тюрго во время интендантства», 1869). Г. О. Афанасьєв був стипендіатом при кафедрі всесвітньої історії (1870-1872), працював у середніх навчальних закладах, займався просвітницькою і публіцистичною діяльністю. Його головний науковий доробок втілюється у дві фундаментальні праці – магістерську («Главные моменты министерской деятельности Тюрго и их значение», 1884) та докторську («Условия хлебной торговли во Франции в XVIII веке», 1892) дисертації. Він мав приват-доцентуру (1885/90, 1892/95), але «за обставин, не зовсім від нього залежних» [7, арк. 205], залишив університет.

Призначений директором Київської контори Державного банку (1895), Г. О. Афанасьєв отримав авторитет визнаного спеціаліста у фінансовій сфері та повагу громади благодійництвом і участю у суспільному житті, одночасно, не припиняв наукових студій, виступав з публічними лекціями і співпрацював з періодичними виданнями. Не дивно, що це ім'я значилося у складі «київської сільськогосподарської та промислової групи» на виборах до Установчих зборів; до цього списку також увійшов П. П. Скоропадський, який згодом залучив «поважну людину» до свого уряду. Сучасники звинувачували Г. О. Афанасьєва в «російському походженні» та «антиукраїнській позиції» у мовному питанні, в тому, що він намагався встановити «дружні стосунки» з державами

Антанти і керівництвом Білого Руху, та навіть наполягав на «федерації с Росією», але... ці його починання нажаль так і не були втілені, а сам міністр був змушений останні роки свого життя провести в еміграції, займаючись викладанням у Белградському університеті (помер 15.12.1925).

Аналіз історіографії дозволяє дістатися висновку, що принаймні два моменти у життєписах потребують уточнення: встановлення перебігу подій, що призвели до переїзду Г. О. Афанасьєва до Києва, та підтвердження факту його перебування в Одесі після повалення Гетьманату.

В радянських виданнях причиною звільнення вченого з університету зазначалася «політична неблагонадійність» – адже ще за часів його навчання «ліберальний гурток Афанасьєва» збирався в студентській кухмістерській, разом з представниками першої «політичної групи» А. І. Желябова [4, с. 47; 10, с. 17-18, 27]. До того ж, саме він «роз'яснив суспільне значення» вимушеної відставки директора Рішельєвської гімназії В. І. Стратонова після конфлікту з попечителем С. П. Голубцовим (1870): промова юнака під час банкету на честь опального педагога отримала широкий розголос і з усіма подробицями була доведена до відома керівника учбового округу [12, с. V].

Як свідчать архівні документи, до того С. П. Голубцов вже дізнався про існування в університеті «студентської каси», завідувачем якої був... той саме Афанасьєв! Матеріали слідства (20.12.1869–03.03.1870) вказували на його неабиякий талант фінансиста і організаційні здібності (сума складала понад 3000 рублів), але розгляд цієї справи мав для посадовців значення для встановлення меж судової юрисдикції університету – тому до «скарбничого» одразу не було застосовано прямих санкцій [25].

Залишений при університеті на два роки стипендіатом (з 1.01.1870) [13; 24], Г. О. Афанасьєв успішно склав магістерські іспити (21.12.1871, 29.03.1872) і був рекомендований професором О. Г. Брікнером на «виконування обов'язків доцента» (04.04.1872) [18, арк. 16-20 зв., 56, 58]. До того ж рада університету ухвалила відрядження молодого вченого на два роки за кордон (07.04.1872), однак міністерство народної освіти «не знайшло

можливим» це дозволити (24.05.1872). Більш того, повторне клопотання (29.05.1872) також було відхилене (28.06.1872), а розпочаті на засіданні ради «дебати» з цього приводу були припинені ректором Ф. І. Леонтовичем (18.08.1872) [15, арк. 9-16].

Секретні документи свідчать, що ректор «цілком таємно» інформував декана (05.07.1872) про лист попечителя з викладенням його конфіденційного листування з міністром (28.06.1872): «приймаючи до уваги, що Афанасьєв чи не найбільш активно брав участь у складанні студентської каси, ставлячи собі на честь бути її касиром, його ясновельможність, за такого змісту думок Афанасьєва, визнав повністю неможливим, аби Афанасьєву була надана викладацька посада в університеті» [18, арк. 36–36 зв.]. За таких обставин він продовжив вчителювати в Маріїнській жіночій гімназії, де працював раніше (з 17.06.1870). Звідти «за власним проханням» був переведений до Комерційного училища (28.06.1874) та отримав посаду в Реальному училищі (24.08.1874), але «за станом здоров'я» залишив роботу в цих закладах (08.05, 16.05.1879) [22, арк. 53 зв.–56; 28, арк. 13 зв.–14].

Як згодом з'ясувалося, попечитель «сприяв» його звільненню з гімназії, а потім, посилаючись нібито на розпорядження генерал-губернатора Е. І. Тотлебена, запропонував Г. О. Афанасьєву впродовж 24-х годин подати у відставку. Останній так і зробив, але «довів», що такої вказівки не було, тому в жовтні 1879 року С. П. Голубцов був вимушений повернути йому право викладати. Поки ситуація з'ясовувалася, Г. О. Афанасьєв отримав підтримку громади, яка обрала історика (!) головою Одеського товариства взаємного кредиту. Про все вищевказане та роботу над дисертацією в архівах Франції за власний кошт Г. О. Афанасьєв надав пояснення наступному попечителю – П. А. Лавровському (19.12.1880), який порушив клопотання (20.01.1881), і новий міністр А. О. Сабуров дозволив вченому повернутися в університет (06.02.1881) [14]. В наступні роки він працював в жіночій гімназії О. В. Піллер (01.09.1882/22.08.1883) і був нагороджений сербським орденом Такова IV ст. (1883) [22, арк. 53 зв.–56]. Після читання «пробних» лекцій факультет визнав його гідним бути приват-доцентом (08.02.1885) [16, арк. 77-82]; вже за «офіційно-

го зарахування» (13.02.1885), вчений отримав від Університету Св. Володимира диплом магістра (15.03.1885) [22, арк. 53 зв.–56].

Коли університет порушив клопотання про відрядження Г. О. Афанасьєва за кордон на рік, за поданням нового міністра І. Д. Делянова височайшим наказом вчений його отримав (1.05.1888); монаршим повелінням воно навіть було продовжено (до 1.09.1890) [19, арк. 257-299]. Але, ще до його завершення, міністр надіслав наступному керівнику учбового округу, Х. П. Сольському, листа про «сумнівну благонадійність» приват-доцента (30.11.1889) і невдовзі – телеграму з наказом про звільнення (25.01.1890) [26, арк. 2-3]. Згодом Г. О. Афанасьєв згадував, що коли він дізнався, що «паризький агент» П. І. Рачковський повідомив про «звичку» приват-доцента «спілкуватися з емігрантами» (що нібито надало привід для наказу), він вирішив особисто з'ясувати обставини справи: мав розмови з «агентом», з міністерським діячем М. М. Анічковим, та навіть «знайшов хід» до міністра внутрішніх справ П. М. Дурново [29, арк. 7-9 зв.]. Отримавши свідоцтво від цього відомства та прийнявши до уваги особливе клопотання колишнього генерал-губернатора Х. Х. Роопа, І. Д. Делянов визнав за можливе знов допустити приват-доцента до педагогічної діяльності (25.03.1892) [20, арк. 58-62].

За півроку Санкт-Петербурзький університет надав вченому ступінь доктора (12.09.1892) [22, арк. 56-58 зв.] і відтак він відповідав усім формальним вимогам на отримання професури. Така нагода з'явилася після смерті професора В. К. Надлера (31.03.1894), але бажання зайняти вакантну посаду також виявив «московський магістрант» Р. Ю. Віппер (22.04.1894), який невдовзі отримав за свою магістерську дисертацію одразу докторський диплом (31.05.1894) [23, арк. 405 зв.–411 зв.]. Констатуючи, що інтереси викладання на кафедрі задовольнить призначення одного з кандидатів, декан Ф. І. Успенський повідомив ректора, що Г. О. Афанасьєв «педагогічну діяльність поєднує зі службою в фінансовій установі» і, відповідно, «не має можливості присвячувати багато часу науці». Отже, рекомендував на цю посаду молодшого за віком Р. Ю. Віппера і міністр з цим погодився (27.06.1894), про що попечитель повідомив ректора (07.07.1894) [21, арк.

83-84 зв., 138]. Дізнавшись про таке рішення, вчений констатував: «Після двадцяти років наполегливого прагнення до професури я вирішив здатися <...> я пішов туди, куди багато років мене тягнула доля так наполегливо і лагідно» [12, с. VIII].

Тобто, архівні джерела вказують, що саме «образ за професуру» стала для Г. О. Афанасьєва головним чинником прийняття рішення про звільнення, і після доповіді міністра фінансів С. Ю. Вітте імператору історик отримав призначення на посаду управляючого Київською конторою Державного банку (10.02.1895) [22, арк. 14-26, 47, 53, 57-58 зв.]. Така «протекція» не була випадковою: С. Ю. Вітте навчався в університеті разом з Г. О. Афанасьєвим і був добре обізнаний щодо здібностей колишнього «студентського скарбничого» (до того ж додамо, що саме завдяки їхнім дружнім стосункам, було вирішено питання про будівництво нового приміщення для Державного банку).

Наступний період біографії Г. О. Афанасьєва потребує ретельного вивчення матеріалів, що знаходяться у фондах київських архівів та ймовірно стануть підґрунтям для іншого дослідження. Виявлені в Одесі та Москві документи дозволяють підтвердити «історіографічні припущення» про місцезнаходження колишнього міністра після повалення Гетьманату. Цей факт відображено в листах Г. О. Афанасьєва до В. Г. Короленка [30]. В першому з них (24.04/07.05.1919) зазначається, що «...рятуючись від арешту, який вирішили здійснити Винниченко і Директорія», вчений «в половині січня виїхав до Одеси», залишивши рідних в Києві. «Більшовики підселили до моєї квартири трьох постояльців та взяли для них п'ять кімнат, для моїх родичів залишили три <...> взяли мою друкарську машинку, а у мого сина письмовий стіл та стіл для креслень <...> і частину його одягу. Тепер погрожують моїм невісткам зовсім виселити їх та знов реквізувати одягу». Знаючи про знайомство адресата з Х. Г. Раковським, вчений прохав про заступництво, але було пізно – в наступному листі (22.07/9.08.1919), Г. О. Афанасьєв повідомив, що «...невісток з онуками викинули геть. <...> Через обмаль часу, наданого для виселення, та відсутність засобів для транспортування, взяли лише частину речей і мої книги залишилися напризволяще» (ймовірно,

там також знаходився особовий архів, частина якого тепер зберігається в Інституті рукопису [3]).

Після взяття Одеси військами Збройних сил Півдня Росії (23.08.1919) Г. О. Афанасьєв ще раз повернувся до своєї Alma Mater: рада Новоросійського університету затвердила «залучення» його, як приват-доцента до читання лекцій у весняному семестрі (19.12.1919) [27, арк. 18-20]. Документально підтверджується присутність вченого на засіданні факультету (20.01.1920) [17, арк. 106], але після цього він мав лише два тижні для того, щоб врятуватися від «остаточного» встановлення радянської влади в місті (7.02.1920).

Таким чином, документальні джерела дозволили уточнити та навіть доповнити наведені в історіографії свідчення про «одеські періоди» в біографії Георгія Омеляновича Афанасьєва; в свою чергу, результати проведеної розвідки дають можливість стверджувати про перспективність подальшого пошуку в фондах архівних установ інформації про життя та діяльність одного з видатних представників вітчизняної інтелігенції.

Список використаної літератури та джерел

1. Варварцев М. М. Афанасьєв Г. О. / М. М. Варварцев // Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник / Ред. М. М. Варварцев. – Вип. 5. – К.: Інститут історії України НАН України, 2014. – С. 19-20.
2. Гончарук Т. Одесити – міністри урядів Української держави гетьмана П. Скоропадського: матеріали до історичних портретів С. Гутника та Г. Афанасьєва / Т. Гончарук, І. Дружкова // Чорноморська минувшина. – Одеса, 2011. – Вип. 6. – С. 53-65.
3. Зубкова Н. М. Афанасьєв Г. О. / Н. М. Зубкова // Особові архівні фонди Інституту рукопису: Путівник / Відп. ред. О. С. Онищенко. – К.: НАН України; Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, 2002. – С. 25-26.
4. Історія Одеського університету за 100 років / Відп. ред. О. І. Юрженко. – Київ: Вид-во Київського університету, 1968. – 422 с.

5. Капарулін Ю. В. Георгій Афанасьєв (1848-1925): нариси біографії і наукової творчості / Ю. В. Капарулін // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя, 2015. – Вип. 43. – С. 231-237.
6. Кареев Н. И. Афанасьев Г. Е. / Н. И. Кареев // Критико-биографический словарь русских писателей и учёных / Изд. С. А. Венгеров. – Т. I. – СПб., 1889. – С. 875-877, 987.
7. Маркевич А. И. Двадцатипятилетие Новороссийского университета: историческая записка и академические списки / А. И. Маркевич. – Одесса, 1890. – С. 199, 204-206.
8. Маркітан Л. П. Афанасьєв Георгій (Юрій) Омелянович / Л. П. Маркітан // Енциклопедія історії України / Гол. редкол. В. А. Смолій. – К.: Наукова думка, 2003. – Т. 1. – С. 152-153.
9. Новикова Е. Забытый министр Павла Скоропадского / Е. Новикова // Зеркало недели [Электронный ресурс]. – 2004, 28 мая. – Режим доступа: http://gazeta.zn.ua/SOCIETY/zabytyy_ministr_pavla_skoropadskogo.html [обращение: 22.12.2017]
10. Одесский университет за 75 лет. 1865-1940 / Отв. ред. К. П. Добролюбский. – Одесса: Тип. Одесского государственного университета, 1940. – 196 с.
11. Савченко В. А. Афанасьєв Г. О. / В. А. Савченко // Одеські історики. Енциклопедичне видання. Том 1 (початок ХІХ – середина ХХ ст.) / Відп. ред. В. А. Савченко. – Одеса: Друкарський дім, 2009. – С. 34-36.
12. [Б. а.] Вместо предисловия // Г. Е. Афанасьев. Исторические и экономические статьи. Издание читателей и друзей. – Т. I. – Киев, 1908. – С. III-XII.
13. Державний архів Одеської області (далі – *Держархів Одеської обл.*), ф. 42 (Канцелярія попечителя Одеського учбового округу), оп. 35, спр. 70, 20 арк.
14. Держархів Одеської обл., ф. 42, оп. 35, спр. 227, 6 арк.

15. Держархів Одеської обл., ф. 45 (Новоросійський університет), оп. 4, спр. 1837, 79 арк.
16. Держархів Одеської обл., ф. 45, оп. 4, спр. 2547, 84 арк.
17. Держархів Одеської обл., ф. 45, оп. 4, спр. 2560, 132 арк.
18. Держархів Одеської обл., ф. 45, оп. 4, спр. 2562, 69 арк.
19. Держархів Одеської обл., ф. 45, оп. 7 (1887), спр. 29, 299 арк.
20. Держархів Одеської обл., ф. 45, оп. 8 (1892), спр. 10, 173 арк.
21. Держархів Одеської обл., ф. 45, оп. 8 (1894), спр. 16, 308 арк.
22. Держархів Одеської обл., ф. 45, оп. 8 (1895), спр. 10, 185 арк.
23. Держархів Одеської обл., ф. 45, оп. 8 (1897), спр. 16, 477 арк.
24. Держархів Одеської обл., ф. 45, оп. 11 (1869), спр. 27, 14 арк.
25. Держархів Одеської обл., ф. 45, оп. 11 (1869), спр. 54, 39 арк.
26. Держархів Одеської обл., ф. 45, оп. 11 (1890), спр. 5, 6 арк.
27. Держархів Одеської обл., ф. 45, оп. 11 (1919), спр. 16, 24 арк.
28. Держархів Одеської обл., ф. 47 (Одеська Маріїнська жіноча гімназія), оп. 1, спр. 5821, 407 арк.
29. Держархів Одеської обл., ф. 153 (Линниченко І. А., особовий фонд), оп. 1, спр. 245, 9 арк.
30. Отдел рукописей Российской государственной библиотеки (Москва), ф. 135 (Короленко В. Г., личный фонд), р. II, к. 18, ед. 23, 4 л.

**MATERIALS TO THE BIOGRAPHY OF GEORGE
O. AFANAS'EV AS A SOURCE OF INFORMATION ON
«PERSONNEL POLICY» AT THE DEPARTMENT OF
THE WORLD HISTORY OF THE NOVOROSIYSKY
UNIVERSITY**

The article based on archival materials from the collections of the State Archives of Odessa Region and the Russian State Library (Moscow). These materials provide documental confirmation of the little-known facts of the biography of George E. Afanas'ev, the famous historian and educator, journalist, banker and diplomat, public and state figure. He graduated from the Faculty of History and Philology, worked as an Associate Professor at the Department of the World History of the Novorossiyske University, subsequently he held the post of director of the Kyiv office of the State Bank, the State Controller and Minister of Foreign Affairs of the Ukrainian State (Hetmanat), a professor at the Belgrade University. The represented source base allows to refine and supplement the information from the historiography about the life and work of an outstanding representative of Russian intellectuals in the period of his stay in Odessa. Archival materials provide information on the activities of a scientist at the Department of World History, on the causes and course of events associated with his career in the Novorossiysky University.

Key words: *George Afanas'ev, history of science and education, Novorossiysky University, Odessa*

Список посилань (REFERENCES)

[B. a.], 1908. *Vmesto predisloviya. G. E. Afanas'ev. Istoricheskie i ehkonomicheskie stat'i. Izdanie pochitatelej i druzej* [Instead of the preface. G.E. Afanasyev. Historical and economic articles. Publication of admirers and friends]. Kiev, I, s. III–XII.

Dobrolyubskij, K. P., red., 1940. *Odesskij universitet za 75 let. 1865-1940.* [Odessa University for 75 years. 1865-1940] Odessa: Tip. Odesskogo gosudarstvennogo universiteta.

Honcharuk, T. ta Druzhkova I., 2011. *Odesyty – ministry uriadiv Ukrainskoi derzhavy hetmana P. Skoropadskoho: materialy do istorychnykh portretiv S. Hutnyka ta H. Afanasieva* [Odessties – the ministers of the Ukrainian state Hetman P. Skoropadsky: materials to the historical portraits of S. Gutnik and G. Afanasyev]. *Chornomorska mynuvshyna* [Black Sea past], 6, s. 53-65.

Kaparulin, Yu. V., 2015. *Heorhii Afanasiev (1848-1925): narysy biohrafii i naukovoï tvorchosti*. [George Afanasyev (1848-1925): essays on biography and scientific creativity]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu* [Scientific works of the historical faculty of Zaporizhzhya National University], 43, s. 231-237.

Kareev, N. I., 1889. *Afanas'ev G. E. Kritiko-biograficheskij slovar' russkikh pisatelej i uchyonyh* [Critical-biographical dictionary of Russian writers and scientists]. Sankt-Peterburg, I, s. 875-877, 987.

Markevich, A. I., 1890. *Dvadcatypyatiletie Novorossijskogo universiteta: istoricheskaya zapiska i akademicheskie spiski* [The twenty-fifth anniversary of the Novorossiysk University: a historical note and academic lists]. Odessa, s. 199, 204-206.

Markitan, L. P., 2003. *Afanasiev Heorhii (Iurii) Omelianovych* [Afanasyev George (Yuriy) Omelyanovich]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy* [Encyclopedia of Ukrainian History]. – Kyiv: Naukova dumka, 1, s. 152-153.

Novikova, E., 2004. *Zabytyj ministr Pavla Skoropadskogo. Zerkalo nedeli* [Forgotten Minister Pavel Skoropadsky. Mirror of the week] [online]. 2004, 28 maya. [online] Dostupno: http://gazeta.zn.ua/SOCIETY/zabytyy_ministr_pavla_skoropadskogo.htm (data zvernennya: 22.12.2017)

Savchenko, V. A., 2009. Afanasiev H. O. *Odeski istoriky. Entsyklopedychne vydannia. Tom 1 (pochatok XIX – seredyna XX st.)* [Odessa historians. Encyclopedia edition. Volume 1 (the beginning of the XIX – the middle of the twentieth century.)]. Odesa: Drukarskyi dim, s. 34-36.

Varvartsev, M. M., 2014. Afanasiev H. O. *Ukraina v mizhnarodnykh vidnosynakh* [Ukraine in international relations]. *Entsyklopedychnyi slovnyk-dovidnyk* [Encyclopedic Dictionary-Directory]. Kyiv: Instytut istorii Ukraini NAN Ukrainy, 5, s. 19-20.

Yurzhenko, O. I., red., 1968 *Istoriia Odeskoho universytetu za 100 rokiv*. [History of Odessa University for 100 years]. Kyiv: Vyd-vo Kyivskoho universytetu.

Zubkova, N. M., 2002. Afanasiev H. O. *Osobovi arkhivni fondy Instytutu rukopysu: Putivnyk* [Personal archival funds of the Institute of Manuscripts: Guide]. Kyiv: NAN Ukrainy; *Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho* [National Library of Ukraine named after VI Vernadsky], s. 25-26.

Долгочуб В. А.

УДК 39:167.7

ТРАДИЦІЯ І ТРАДИЦІОНАЛІЗМ У МЕТОДОЛОГІЧНОМУ КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ПРАКТИК

У даній статті здійснена спроба застосувати методологічний апарат теорії практик до аналізу традиції і традиціоналізму. Розглянуті методологічні засновки даної теорії, практика як аналітична категорія, концепт габітусу в контексті формування і функціонування культурної традиції, «логіка практик» як основа традиційної культури, а також зауваження прибічників «прагматичного повороту» до класичних етнологічних методів. Особливу увагу приділено потенціалу теорії практик у порівнянні автентичної традиції із практиками традиціоналістів.

Ключові слова: *теорія практик, традиція, традиціоналізм, габітус.*

Поняття «традиції» використовується у різних галузях гуманітаристики для позначення процесу передачі певного досвіду, стандартів та зразків [12]. В останнє десятиліття радянської науки в рамках етнографічного дискурсу Е. С. Маркар'яном була детально розроблена теорія традиції. У відомій статті, опублікованій «Советской этнографией» у 1981 р., він дав таке визначення культурній традиції: «виражений у соціально організованих стереотипах груповий досвід, який шляхом просторово-часової трансмісії акумулюється й відтворюється у різних людських колективах»